

*До разової спеціалізованої ради ДФ 2023-29
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77)*

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри конституційного права України, Ткаченко Євгенія Володимировича на дисертацію Демиденко Анастасії Леонідівни «Неурядові (громадські) правозахисні організації як інститут громадянського суспільства: конституційно-правовий аспект», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження.

Демократичний розвиток будь-якої країни пов'язаний з формуванням та використанням механізмів взаємодії громадянського суспільства та держави в особі його органів. За їх відсутності було б неможливим захистити права та свободи громадян, їх інтереси, забезпечити належну роботу державного апарату та підвищити ефективність його діяльності. З цієї причини з моменту проголошення незалежності України до дослідження питань діяльності інститутів громадянського суспільства, зокрема юридичного статусу неурядових правозахисних організацій спостерігається особливий інтерес. Він зумовив формування практики щодо захисту прав людини з боку неурядового громадянського сектору, яка згодом вимагала стабільного правового регулювання.

Регламентация питань юридичного статусу неурядових правозахисних організацій як особливого виду недержавних неприбуткових організацій, діяльність яких спрямована на утвердження й захист прав людини і основоположних свобод, ефективний контроль за їхнім дотриманням державою, її органами і посадовими особами має значний науковий потенціал.

Саме тому дисертація Демиденко Анастасії Леонідівни «Неурядові (громадські) правозахисні організації як інститут громадянського суспільства:

конституційно-правовий аспект» є своєчасною науковою працею, оскільки ученими-конституціоналістами аналізувалися лише деякі аспекти юридичного статусу правозахисних організацій, але на рівні комплексних досліджень бракує наукових праць, які б розкривали особливості конституційно-правової природи неурядових (громадських) правозахисних організацій як інститутів громадянського суспільства, характеристики основних форм їх діяльності. Тому на часі дослідити особливості статусу та розвитку неурядових правозахисних організацій в конституційно-правовому просторі.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. В цілому зміст дисертації характеризується високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Наукові положення дисертаційної роботи об'єктивно відображають реальний стан дослідження статусу неурядових правозахисних організацій (далі – НПО) як інституту громадянського суспільства.

Дисертантка досить вдало обрала методи дослідження (логічний, історичний, системний, індукції, дедукції, статистичний, порівняльно-правовий, формально-правовий, метод «кейс-стаді»), відтак аналіз і синтез наукової літератури, нормативно-правових актів та узагальнення отриманої інформації, обумовили всебічність, повноту й об'єктивність отриманих наукових результатів.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є глибоким та комплексним дослідженням, яке проведене на високому науково-методологічному рівні та характеризується змістовністю, коректністю наукової полеміки та логікою викладення матеріалу.

Одержані автором результати дослідження розв'язують ключові науково-прикладні питання. Зокрема, у ході дисертаційної роботи здобувачем було вдало вирішено низку важливих завдань, серед яких: з'ясувати місце НПО в структурі громадянського суспільства; визначити конституційно-правову природу (поняття, ознаки, основні функції і види) НПО як інститутів громадянського суспільства;

сформулювати загальну характеристику форм діяльності НПО; визначити роль НПО в судовому захисті прав і свобод людини в Україні та в Європейському Суді з прав людини; з'ясувати особливості участі НПО в законодавчому процесі і в діяльності виконавчої влади; визначити роль НПО у здійсненні громадського контролю; виокремити особливості діяльності НПО щодо документування російської агресії і захисту осіб, що постраждали від неї; з'ясувати особливості діяльності НПО по захисту прав внутрішньо переміщених осіб.

У дисертаційній роботі знайшло відображення авторська кваліфікація НПО, діяльність яких стосується захисту прав людини під час війни за певними типами, а саме: організації, що займаються захистом прав та інтересів внутрішньо переміщених осіб та інших осіб, що постраждали від збройної агресії проти України; організації, що здійснюють збір та документування воєнних злочинів, а також злочинів проти людяності, вчинених у ході російсько-української війни; організації, що здійснюють захист прав та інтересів військовослужбовців і членів їх сімей; організації, які займаються питаннями деокупації та реінтеграції захоплених територій України (зокрема Сходу та Криму).

Вельми слушним є виокремлення переліку основних форм громадського контролю за органами виконавчої влади, які застосовують у своїй діяльності неурядові правозахисні організації, а саме: проведення громадської експертизи та розробка проектів нормативних правових актів; оцінка різних державних програм у сфері гарантування прав і свобод людини; моніторинг щодо реалізації прийнятих органами виконавчої влади рішень; збір інформації щодо фактів порушення органами виконавчої влади та їх посадовими особами прав людини; звернення до органів з інформаційними запитами та з індивідуальними та колективними петиціями щодо захисту прав людини; участь у кадрових комісіях правоохоронних органів тощо.

Цікавим є аналіз основних напрямків діяльності неурядових правозахисних організацій щодо документування російської агресії і захисту осіб, що

постраждали від неї, а саме: а) моніторингу та виявлення фактів вчинення воєнних злочинів у відкритих джерелах. Моніторинг представляє собою інститут щодо спостереження та фіксації фактів вчинення воєнних злочинів з певних соціально медіа-платформ, такі як Twitter, TikTok і Telegram, для збору важливого вмісту, такого як відео, фотографії та GPS-локації, які можуть слугувати доказами в майбутніх кримінальних процесах; б) відвідування місць проживання постраждалих від воєнних злочинів громадян з метою виявлення незадокументованих жертв з подальшим їх інтерв'юванням; в) безпосереднього збору та якісної фіксації виявлених фактів вчинення воєнних злочинів, злочинів проти людства та інших серйозних порушень міжнародного гуманітарного права. Діяльність щодо документування виявлених воєнних злочинів, злочинів проти людяності та інших серйозних порушень міжнародного гуманітарного права; г) систематизації зібраної інформації та проведення попередньої кваліфікації вчинених злочинів відповідно до Кримінального Кодексу України та Римського Статуту Міжнародного кримінального суду та розробка відповідних звітів щодо вчинення злочинів проти людяності та інших серйозних порушень міжнародного гуманітарного права.

Окрім зазначеного, привертає увагу характеристика основних напрямків допомоги внутрішньо переміщеним особам з боку НПО, які полягають у: запобіганні переміщенню та мінімізація його негативних наслідків; підвищення обізнаності населення щодо проблеми забезпечення прав вимушених переселенців в загальнонаціональних масштабах; моніторинг (збір даних) кількості, проблем реалізації прав та захисту вимушених переселенців; організації навчання (розробка та проведення відповідних курсів чи тренінгів) щодо захисту прав переселенців; створенні механізмів надання правової допомоги щодо захисту прав вимушено переміщених осіб; участі у розробці стратегії національної політики щодо внутрішньо переміщених осіб; залученні національних ресурсів для

вирішення проблем; співпраці з міжнародними інституціями щодо захисту прав вимушено переміщених осіб.

Повнота викладу одержаних результатів. Основні наукові ідеї, положення та висновки дисертації повною мірою є апробованими, доступними широкому науковому загалу. Результати наукового пошуку знайшли відбиття у 5 наукових статтях (4 – опублікованих у фахових виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України, 1 – у зарубіжному виданні), а також у тезах 9 доповідей і наукових повідомлень, оприлюднених на наукових конференціях.

Висновки, пропозиції і рекомендації, що містяться у дисертації, мають безперечне теоретичне і практичне значення та можуть бути використані – у *науково-дослідній сфері* – для дослідження особливостей і проблемних теоретичних питань правового регулювання неурядових організацій, конституційного права на об'єднання, громадянського суспільства та його інститутів, правозахисних організацій; – у *правотворчості* – при опрацюванні законопроектів щодо внесення змін до Закону України «Про громадські об'єднання», інших законів, та підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують діяльність неурядових (громадських) правозахисних організацій, розробки проекту закону «Про громадські правозахисні організації»; – у *практичній діяльності* – при здійсненні діяльності самими НПО щодо захисту прав людини, а також проведенні консультаційних заходів, тренінгів, семінарів, пов'язаних із юридичною допомогою в діяльності НПО, для інформування органів влади про особливості взаємодії із НПО щодо захисту прав людини, вирішення інших практичних проблемних питань в рамках регулювання галузі конституційного права України; – у *навчальному процесі* – при підготовці навчальних і навчально-методичних видань, підручників, посібників із дисциплін «Конституційне право України», «Конституційне право», «Публічне право: сучасні доктрини в судовій та правозастосовній практиці», «Права і свободи людини і

громадянина», а також у рамках освітнього процесу у закладах вищої освіти, які готують фахівців за правничими спеціальностями.

В цілому дисертація є завершеною науковою працею, яка містить нові положення, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання у сфері конституційного права. Теоретичні результати й практичні положення, характеризуються єдністю, аргументованістю наукових висновків і узагальнень, та свідчать про особистий вклад дисертанта в науку конституційного права.

Дискусійні положення дисертації. Водночас дисертація А. Л. Демиденко містить окремі дискусійні положення, що потребують уточнення чи додаткового обґрунтування. Розвиток таких положень може стати корисним для подальшого дослідження тематики, обраною дисертанткою в якості предмета дослідження.

Авторка у дисертаційній роботі, а саме у підрозділі 2.3 приходиться до висновку, що «є досить обмежений підхід у правовому регулюванні основ взаємодії між неурядовими організаціями та державою. НПО стикаються з проблемами, серед яких є низький рівень взаємодії з органами влади. Тому дисертанткою пропонується внести зміни до Закону України «Про громадські об'єднання», якими закріпити принцип партнерства в основі взаємодії правозахисних НУО з органами державної влади та місцевого самоврядування і дозволити розширення їх співпраці через інші форми взаємодії, які можуть закріплюватись у деклараціях та меморандумах. Перспективним дисертантка вважає на законодавчому рівні закладення в основу співпраці НПО та органів влади на законодавчому рівні принципу партнерства, що вказуватиме на рівноправність обох суб'єктів, їх рівність між собою в рамках взаємодії. Це, як вважає А.Л. Демиденко, дозволить уникати ситуацій, де будуть порушені права людини.

Разом з тим, дисертантці слід уточнити якими можуть бути форми такої взаємодії, заснованої на принципі партнерства.

Втім висловлені міркування не торкаються концептуальних положень дисертації Демиденко А. Л., не применшують наукової цінності рецензованого дослідження та не впливають на позитивну оцінку роботи та її практичне значення.

Загальний висновок. Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено в логічній послідовності, всі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження Демиденко А. Л. відповідає обраній нею спеціальності 081 «Право», робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною завершеною роботою, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Демиденко А. Л. на тему «Неурядові (громадські) правозахисні організації як інститут громадянського суспільства: конституційно-правовий аспект», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права України
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

С. В. Ткаченко

Підпис *Ткаченко С.В.*
Засвідчую
Нач.ВК *[Signature]*
30. 01. 2024 р.